

T. Tsurkan. Relationship of willing and motivation components in the personality structure of a lawyer student. – Article.

Summary. Volitional manifestations are important at every stage of a person's life: whether he is a student, a student or a highly qualified specialist. Along with the volitional sphere, the question of the motivational component in the structure of the student's personality becomes an equally significant problem. The study of the student's motivational sphere is of great interest, because in connection with the annual increase in the number of those wishing to get an education, there is a need to study the factors and conditions that affect educational motivation, the need to study the mechanisms of influence to increase the effectiveness of educational activities.

Key words: will, motivation, law student, self-awareness, student's age.

УДК 316.36

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/22>

І. А. Ясточкіна

викладач кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Анотація. Розглянуто вплив війни на життєдіяльність українських сімей, кризові явища, тенденції у сучасних сім'ях. Виокремлено типи родин, які потребують допомоги та підтримки. Проаналізовано проблеми сімей, які загострилися у період війни.

Ключові слова: проблема, війна, сім'я, батьки, подружжя, діти.

Події останніх років випробовують на міцність інститут української родини. Багато сімей роз'єднані через міграцію жінок і дітей у пошуку безпечних місць за кордоном; частина родин в силу певних обставин залишається на окупованих територіях, або є внутрішньо переміщеними.

В Україні налічується 4,9 млн. внутрішньо переміщених осіб, 3,6 млн. з них стали переселенцями після 24 лютого 2022 року [2]. Станом на кінець жовтня 2023 р. у країнах ЄС отримали статус тимчасового захисту 4,24 млн. людей з України згідно з інформацією Євростату [10].

Дослідженню сімейних стосунків, вивченню проблем сім'ї присвятили свої роботи вітчизняні науковці: Г. Бевз, О. Бондарчук, С. Васьківська, О. Вишневецький, П. Горностай, М. Корольчук, З. Кияниця, З. Кісарчук, В. Костів, Н. Пов'якель, В. Постовий, О. Протас, О. Столярчук, І. Трубавіна та інші.

На особливу увагу заслуговує детальний та ґрунтовний розгляд питання функціонування сімей в період війни. Українські родини стикаються з чисельними проблемами, що негативно впливають на їхню життєдіяльність. Можна констатувати, що війна чинить екстремально негативний вплив на усіх членів родини: на старші та молодші покоління.

Війна – багатозначний термін. Це – «соціально-політичне явище, крайня форма розв'язання соціально-політичних, ідеологічних, економічних, територіальних, етнонаціональних, релігійних чи інших суперечностей між державами, народами, націями, урядами, спільнотами або воєнізованими групами, що відбувається за допомогою організованої збройної боротьби» [4].

Проблема – з однієї сторони «задача, що потребує вивчення, дослідження і має істотний теоретичний або практичний інтерес»; а з іншої – «форма знання, змістом якої є те, що не пізнане людиною, але потребує пізнання» [11].

Серед найпоширеніших тенденцій у сучасній сім'ї, загострених в період війни, визначають:

– послаблення матеріальної і психологічної (захисної) функції сім'ї;

– порушення механізму адаптації родини до кризових явищ у суспільстві (війна, вимушена міграція).

В умовах війни постає проблема феномену дистантної родини, коли її члени тривалий час перебувають на відстані один від одного [15, с. 551];

– трансформація сімейних ролей;

- ускладнення дитячо-батьківських взаємовідносин;
- нестабільність, невизначеність життєвих родинних планів в умовах війни;
- вплив патогенних чинників на психічне здоров'я членів сім'ї [15, с. 555].

Українські жінки, які виїхали з дітьми за кордон, змушені брати на себе подвійну роль – бути і матір'ю, і виконувати роль батька для своїх дітей. Вони самостійно несуть відповідальність за виховання дітей, долаючи всі негаразди та сподіваючись забезпечити їм гарне майбутнє [5].

Внаслідок війни виникла ситуація так званого «зсуву бідності», тобто окремі категорії відносно благополучних сімей раптово опинилися за межею бідності, а ті групи, які вже перебували за межею бідності до війни, опинилися за межею крайньої бідності, тобто на межі виживання. Війна внесла зміни також до складу найбільш вразливих категорій населення, за межу бідності потрапили домогосподарства, які постраждали від руйнування житла та інфраструктури, від раптового вимушеного переміщення, від втрати джерел доходів, майна, заощаджень тощо [6].

Відповідно до досліджень дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ економічна криза, через яку величезна кількість сімей повідомили про значну втрату доходів, а також енергетична криза, спричинена війною, мають руйнівний вплив на добробут дітей і сімей. Так, опитування ЮНІСЕФ засвідчило, що 80% респондентів зауважили погіршення свого економічного становища. Аналіз ЮНІСЕФ показує, що відсоток дітей, які живуть у бідності, майже подвоївся (з 43% до 82%). Особливо гострою є ситуація для мільйонів переміщених осіб в Україні [3, 16].

Вразливим внаслідок війни є: сім'ї, які найбільш гостро відчували наслідки війни (які лишилися членів родини, житла, майна, доступу до базових послуг); сім'ї з дітьми, які перебувають на деокупованих територіях, прифронтових територіях, територіях, що постійно зазнають обстрілів тощо; сім'ї з дітьми, які найбільш страждають від відсутності базових комунальних послуг (електроенергії, водопостачання, тепlopостачання тощо); сім'ї з дітьми, які є внутрішньо переміщеними [6].

Традиційно вразливими лишаються: сім'ї з дітьми з інвалідністю; багатодітні сім'ї; самотні батьки з дітьми; сім'ї з дітьми до трьох років [6].

Війна суттєво змінила роль жінки у сім'ї. Gradus Research провели дослідження серед трьох цільових груп – жінок-ВПО, дружин військовослужбовців та жінок, які перебували у тимчасовій міграції за кордоном і вже повернулися, з метою з'ясувати, як саме війна вплинула на їхнє сімейне життя [7].

Війна, безперечно, змінила та розширила функціонал усіх без винятку жінок і збільшила навантаження на них. Зокрема, простежується зростання обов'язків у сферах фінансів, виховання дітей, планування [7]. «Незважаючи на очевидні складнощі й виклики, які війна ставить перед українськими жінками та їх родинами, цей період 2022-2023 років більше половини респонденток схильні вважати часом, що змусив українські родини стати більш злагодженими та підтримувати один одного. Опитані також констатували, що під час війни відчували великий внесок своїх партнерів у родинні стосунки, і навіть фізична розділеність сімей не стає цьому на заваді» [7].

За результатами даного дослідження найщасливішими виявилися жінки, які повернулись з-за кордону, 87% з них зауважили, що відчують задоволеність своїми стосунками. Серед дружин військовослужбовців цей показник знаходиться на рівні 81%, а серед жінок-ВПО – 72% [7].

В опитуванні «Проблеми українських дітей під час війни: II хвиля», проведеному Соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення проекту «Дій для дітей України» (Ukraine Children's Action Project), виявлено, що за винятком певних обмежень, діти та сім'ї в Україні залишаються стійкими, незважаючи на тривалу війну, що «супроводжується запеклими боями на Сході та Півдні країни, а також ударами ракет та дронів по всій території країни вже більш ніж 20 місяців». Вибіркова сукупність: 2000 респондентів – матері дітей віком 3-17 років. Метод опитування: телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера [12].

- 62% матерів повідомили про погіршення економічної ситуації своїх сімей, лише 27% матерів вважали, що їхні фінансові можливості покращаться протягом наступного року [12].

- 54% опитаних матерів вважали, що можливість українських батьків вирішувати питання, пов'язані з вихованням та розвитком дітей, погіршилася порівняно з часами до повномасштабного російського вторгнення в Україну. 25% вважали, що нічого не змінилось. Лише 15% відзначили покращення. Ті, чиє фінансове становище зараз є найгіршим, найчастіше говорили про погіршення [12].

- 38% матерів вказали, що їм потрібна фінансова допомога, 14% потребують допомоги в забезпеченні необхідними продуктами харчування, а 13% потребують непродовольчої допомоги (одяг, предмети гігієни, ковдри і т.д) [12].

- 27% сімей з високим доходом відзначили погіршення фінансової ситуації, серед родин з середнім доходом таких – 53%, малозабезпечених – 78%, бідних – 90% [12].

Всеукраїнське опитування Інституту Соціології НАН України, яке провела Соціологічна група Рейтинг по всій Україні (крім окупованих територій Криму та Донбасу) 6-10 жовтня 2023 року, було спрямоване на визначення стресових станів населення України в контексті війни. Вибірка, яка була залучена для фінального аналізу, включала 2767 респондентів і репрезентувала жителів України у віці від 18 до 69 років [14]. Результати даного опитування дають змогу виокремити наступні тенденції:

- через широкомасштабне вторгнення російської федерації в Україну кількість тих, хто отримав досвід перебування в зоні бойових дій зріс з 18% до 44% [14];

- рейтинг стресорів (від найважчих до найлегших): травматичний досвід як важкі спогади, стресори соціальної взаємодії (конфлікти, недостатня підтримка, дискримінація) та особистих вчинків, погіршення умов життя, проблеми зі здоров'ям, загроза для життя, обумовлена війною [14];

- найсильнішими серед індивідуальних психологічних ресурсів є загальна активність (трудова та соціальна), а також оптимізм. Значно гірша ситуація з емоційальною стійкістю та відчуттям контролю над ситуацією [14];

- близько 69% опитаних продемонстрували нормальний рівень психологічного дистресу, 21% – підвищений, 10% – високий [14].

- за поширеністю окремі стресові стани розподілилися наступним чином (від найменш поширених до найбільш поширених): ворожість як імпульсивність і агресія, депресія як пригніченість і тужливість, соматизація як тілесний дискомфорт, міжособистісна чутливість як низька самооцінка та вразливість, тривожність як напруженість, страх і погані передчуття, виснаження як занепад фізичних та психічних можливостей, параноїдальні ідеї як підозрілість, недовіра та звинувачування інших [14].

- основними наслідками психологічних стресових станів в умовах війни є ціннісна депривація в таких сферах як дозвілля, фізичне здоров'я та багатство. Натомість, трьома ціннісними стовпами, на яких зараз тримається індивідуальна життєдіяльність українців є міжособистісні стосунки, моральність та знання [14].

Повномасштабне вторгнення РФ спричинило хвилю як масових шлюбів, так і масових розлучень подружжя, роз'єднання сімей, відчуження дітей. Фактичне припинення шлюбно-сімейних стосунків не завжди оперативно документується відповідним рішенням [13].

В Україні протягом першого півріччя 2023 року кількість зареєстрованих шлюбів порівняно з відповідним періодом минулого року скоротилася на 17%. Натомість розлучень побільшало на третину. У серпні 2023 року зафіксовано найвищий показник розлучень. Кількість одружень спадає з вересня 2022 року. У I півріччі 2023 року, зареєстровано 86 028 шлюбів. Розірвано 10 139, у т.ч. за рішенням суду – 640 [8].

Під час війни така проблема, як домашнє насильство, має тенденцію до загострення. Під впливом психотравмуючих подій, нестабільних умов існування накопичена агресія спрямовується на більш слабких та беззахисних членів родини: жінок, дітей, людей похилого віку, тварин [15, с. 554].

Цьогоріч до Національної поліції України надійшло понад 216 тис. заяв та повідомлень про факти вчинення домашнього насильства, у тому числі 7 тис. – від дітей. Також цього року підтвердилися факти вчинення домашнього насильства щодо 9,5 тис. дітей [9]. За 9 місяців 2023 року зареєстровано понад 5 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. Постраждали понад 4800 осіб, переважна більшість з яких – жінки та діти. І ці цифри зростають [1].

Таким чином, можемо зробити висновок, що війна змінила практично всі аспекти життя українців – ринок праці, інфраструктуру населених пунктів, систему охорони здоров'я, сферу освіти, перетворивши деякі з розвинених міст України на безлюдні та зруйновані території. Кількість жертв серед цивільного населення зростає. Мільйони людей страждають від обстрілів та наслідків руйнування інфраструктури, проживають у постійному стресі та невизначеності [6]. Війна принесла руйнування не лише країні в цілому, але й сім'ям, загострила раніше накопичені проблеми сімей, спричинила територіальну віддаленість між подружжям, дітьми, загострила фінансові проблеми, психоемоційні стани та взаємовідносини у родинах. В період війни сім'я лишається ціннісним стовпом, є джерелом підтримки та надії на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні за дев'ять місяців порушили понад 5000 справ про домашнє насильство. *Укрінформ*: веб-сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3778177-v-ukraini-za-devat-misaciv-porusili-ponad-5000-sprav-pro-domasne-nasilstvo-kostin.html> (дата звернення: 10. 12. 2023).
2. В Україні налічується 4,9 млн внутрішньо переміщених осіб. *Укрінформ* : веб-сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3785762-v-ukraini-nalicutsa-49-miljona-vnutrisnih-pereselenciv-veresuk.html> (дата звернення: 10. 12. 2023).
3. Війна в Україні штовхає ціле покоління дітей до краю прірви – ЮНІСЕФ. *ЮНІСЕФ* : веб-сайт. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef> (дата звернення: 10. 12. 2023).
4. Денисов В. Н. Війна // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/> Війна (дата звернення: 11.12.2023).
5. День сім'ї в Україні: як війна та розлука вплинула на українські родини? *ГС «Візіт Юкрейн»* : веб-сайт. URL : <https://visitukraine.today/uk/blog/2208/den-semi-v-ukraine-kak-voina-i-razluka-povliyala-na-ukrainskie-semi> (дата звернення: 10. 12. 2023).
6. Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми / упоряд. Л. Черенько, В. Саріогло. Квітень, 2023. *ЮНІСЕФ* : веб-сайт. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/reports/child-poverty-report-april-2023> (дата звернення: 10. 12. 2023).
7. Зміни в ролях: як війна вплинула на сімейне життя українських жінок. *Gradus Research Company* : веб-сайт. URL : <https://gradus.app/uk/open-reports/changes-roles-how-war-has-affected-family-life-ukrainian-women/> (дата звернення: 10. 12. 2023).
8. На другий рік повномасштабної війни шлюбів в Україні поменшало. *Опендатабот*: веб-сайт. URL : <https://opendatobot.ua/analytics/marriages-divorces-half-2023> (дата звернення: 10. 12. 2023).
9. Питання щодо захисту дітей від домашнього насильства особливо актуальне під час війни. *Судова влада України* : веб-сайт. URL : <https://court.gov.ua/press/news/1496677/> (дата звернення: 09. 12. 2023).
10. Понад 4,2 млн осіб під тимчасовим захистом. *Eurostat* : веб-сайт. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231208-2> (дата звернення: 10. 12. 2023).
11. Проблема // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0> (дата звернення: 11.12.2023).
12. Проблеми українських дітей під час війни: II хвиля (29 жовтня – 2 листопада 2023). *Соціологічна група «Рейтинг»* : веб-сайт. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problemi_ukra_nskih_d_tey_p_d_chas_v_yni_hvilya_29_zhovtnya_2_listopada_2023.html?fbclid=IwAR03BJPNCcxqRHtaePILtAtSKV-9kv_C_vhN8R_eBWzvrSEK6o3wcc9yaA (дата звернення: 10. 12. 2023).
13. Сімейні та спадкові відносини під час війни: актуальна практика. *Вища школа адвокатури НААУ* : веб-сайт. URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/simeini-ta-spadkovi-vidnosini-pid-cas-viini-aktualna-praktika> (дата звернення: 12. 12. 2023).
14. Стресові стани населення України в контексті війни. *Соціологічна група «Рейтинг»* : веб-сайт. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/stresovi_stany_naselennya_ukrainy_v_konteksti_viyni.html (дата звернення: 11. 12. 2023).
15. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 550-557.
16. Ясточкина І.А. Вплив війни на становище сімей з дітьми в Україні. *Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2023. С. 153-155.

I. Yastochkina. Problems of Ukrainian families in the period of war. – Article.

Summary. *The impact of the war on the life of Ukrainian families, crisis phenomena, trends in modern families are considered. The types of families that need help and support are identified. The problems of families that worsened during the war are analyzed.*

Key words: *problem, war, family, parents, married couple, children.*